

Leegte – Hart sutra

In de tekst Leegte-Shunyata verwees ik al naar de Hart-sutra. Bij mijn eerste stappen van het mediteren werd daar vaker kort naar verwezen: Vorm is leegte, leegte is vorm, en zonder enige toelichting moest ik dat kennelijk maar begrijpen. Mijn eerste interpretatie was een vergelijken met de techniek van een schilder. Een wit vlak waar je een afbeelding op kunt zetten door middel van lijnen, maar je kunt ook bijvoorbeeld met een brede kwast de achtergrond invullen en een deel geheel vrij laten zodat langzaam die vrije ruimte als een vorm of figuur zichtbaar wordt. Letterlijk de leegte wordt vorm. Als uitleg gebruik ik deze manier van werken nog wel eens.

Wel was snel duidelijk dat de naam van de sutra niet verwijst naar een lichaamsdeel, maar een kernachtige samenvatting is van een reeks teksten. En ook dat de zintuigen die genoemd worden een traditionele indeling is van de communicatie en wisselwerking is van de persoon en de wereld. En ik herinner mij een uitspraak van de filosoof Jan Bor in een interview dat je op de Hart sutra een leven lang kunt studeren.

Voor bestuderen van de Hart sutra kom je terecht bij de vertaling en commentaar van Red Pine (Bill Porter). En hoewel zijn commentaar ook vaak kort en kernachtig is krijg je wel meer vat op de tekst en betekenis van de sutra.

“Form is emptiness, emptiness is form”, “rupan shunyata shunyataiva rupan”.

Boeddhistische commentatoren onderscheiden vijf soorten leegte: de leegte voor het bestaan, de leegte na het bestaan, de leegte van het niet-bestaan, de leegte van wederzijdse uitsluiting, en de leegte van het zelf-bestaan. In de sutra verwijst Avalokiteshvara naar die laatste vorm van bestaan en wijkt daarmee af van de interpretatie van het Hinayana boeddhisme, dat er vanuit gaat dat nog wel enige vormen van de dharma's de tijd overleven dit in tegenstelling tot de Mahayana interpretatie.

Bij Mahayana boeddhisten in het algemeen betekent het woord "leegte" niet niets. Het is een dubbele ontkenning die ophoudt een positieve betekenis te hebben.

Iets dat leeg is van zelf-bestaan is onafscheidelijk van al het andere, inclusief leegte. Alle scheidingen zijn begoochelingen. Leegte betekent daarom ook ondeelbaarheid.

Avalokiteshvara onderbouwt dit door de leegte van alle skandha's aan te halen.

Verklaring Skandha: “groep”, “bundeling” of “aggregaat”, aanduiding voor de vijf aggregaten waarin alles is gebundeld wat algemeen als de persoonlijkheid wordt beschouwd.

1. *Vorm of ‘lichamelijkheid’*
2. *gewaarwordingen*
3. *waarnemingen*
4. *psychische vormkrachten*
5. *bewustzijn*

Als elk van de skandha's één is met de leegte, en de leegte één is met de skandha's, dan bezet alles dezelfde ondeelbare ruimte, die leegte is, en dezelfde ondeelbare tijd, die leegte is, en dezelfde ondeelbare geest, die weer leegte is. Alles is leeg, en leeg is alles.

Avalokiteshvara ontkent alle opvattingen over de skandha's die één van de skandha's als echt zouden beschouwen en doet dat door ons te vertellen dat "vorm leegte is". Maar hij ontkent ook alle opvattingen die één van hen als vernietigd beschouwen door ons te vertellen dat "leegte vorm is."

Noch bestaan de skandhas, noch bestaan ze niet.

Wat ons rest is een koan: "vorm is leegte en leegte is vorm."

Bill Porter's uitleg is als volgt:

“De logica hiervan, die de beroemdste uitspraak in het Mahayana-boeddhisme is geworden, gaat als volgt:

Vorm, of welke andere entiteit van de geest dan ook, wordt gedefinieerd door de geest en bestaat alleen omdat wij beweren dat hij bestaat. Het enige dat bestaat, in dit geval, is onze definitie van vorm. Vorm zelf is leeg van iets dat zelfbestaand genoemd zou kunnen worden.

Wat we ook gebruiken om vorm te definiëren, het is afhankelijk van iets anders. De wezenlijke aard van vorm is dus leegte. Maar leegte is gewoon een andere naam voor werkelijkheid - niet slechts een deel van de werkelijkheid, want de werkelijkheid heeft geen delen, maar de gehele werkelijkheid - hoewel de werkelijkheid ook niet als een geheel kan worden beschouwd.

De wezenlijke aard van de werkelijkheid is dat zij ondeelbaar is, of leeg van iets zelfbestaands.

Maar als vorm equivalent is aan leegte, of het ondeelbare weefsel van de werkelijkheid, dan moet leegte ook het equivalent zijn van vorm.

Zo gaat Avalokiteshvara verder dan het begrip van de vroege boeddhisten, die begrepen dat vorm leeg is, en verrast Shariputra met de uitspraak "leegte is vorm". Avalokiteshvara zet Shariputra's begrip van de Abhidharma op zijn kop en vertelt hem dat in het licht van de wijsheid het naadloze weefsel van de werkelijkheid gelijkwaardig is aan elke poging om de werkelijkheid in delen te scheiden, met inbegrip van delen, zoals vorm, die zelf pogingen zijn om de gehele werkelijkheid, zoals wij die ervaren, te verklaren.

De afwezigheid van iets zelfbestaands is de ware aard van alles wat wij ervaren, hoe vervormd die ervaring ook moge zijn door de matrix van onze geest. Maar het is ook de ware aard van de werkelijkheid. Dit is dan de spil waaromheen deze sutra draait, de vergelijking die een einde maakt aan de dualistische opvatting van de werkelijkheid.

Wat is het belang van de hart sutra?

Je zou kunnen zeggen: Het is de uiterste consequentie en redenatie van het standpunt dat alles vergankelijk is. Kort door de bocht: Er bestaat geen ziel. En om het belang te benadrukken wordt het standpunt gebracht als een tweespraak tussen de oudste bodhisattva en één van de eerste volgelingen van de historische boeddha.

Dat het een moeilijk te accepteren standpunt is blijkt wel uit het complex geformuleerde idee van wedergeboorte dat in het hynayana boeddhisme een vaststaand gegeven is geworden en ook te zien is in de meest populaire richting in Japan de Jodo shinghi, de Reine land richting, waar de volgelingen hopen herboren te worden in het zuivere land van de boeddha van de toekomst Amidha. Het is de kern van het mahayana boeddhisme en de belangrijkste sutra in chan (zen) omdat het ervaren van leegte het doel is van de zen beoefenaar.

10-02-2022

Rob

Literatuur:

The heart sutra

translation and commentary by RED PINE

ISBN 978-11-59376-082-3